

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИ ЗАХИСТІ ДИСЕРТАЦІЇ ДОКТОРА НАУК ТА ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ В УКРАЇНІ

Боровик Андрій Володимирович

доктор юридичних наук, професор,

відмінник освіти України,

віце-президент з наукової роботи,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Система підготовки та захисту дисертацій в Україні є важливим елементом розвитку науки, вищої освіти та кадрового потенціалу держави. Захист дисертації підтверджує здатність особи здійснювати самостійні наукові дослідження, формулювати нові наукові результати та впроваджувати їх у практичну діяльність.

Правове регулювання цієї сфери здійснюється Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також підзаконними нормативними актами Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України [1; 2; 3; 4].

Однією з ключових проблем є нестабільність нормативно правового регулювання. Протягом останніх років неодноразово змінювалися вимоги до здобувачів, порядок утворення спеціалізованих вчених рад, критерії до публікацій та процедури захисту. Така ситуація негативно впливає на принцип правової визначеності та ускладнює завершення дисертаційних досліджень здобувачами, які розпочали навчання за одними правилами, а завершують за іншими [3; 4; 5; 6].

Суттєвою проблемою залишається надмірна бюрократизація процедури захисту. Для подання дисертації необхідно підготувати значну кількість документів: заяви, висновки кафедри, рецензії, відгуки опонентів, довідки про впровадження, документи щодо академічної доброчесності, публікації та інші матеріали. На практиці це часто призводить до затягування строків розгляду та формалізації самої процедури [5; 6].

Окремої уваги потребує проблема академічної доброчесності. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту» до порушень належать академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація та фальсифікація результатів дослідження. Однак в Україні досі відсутній єдиний підхід до перевірки дисертацій, а різні програмні системи виявляють різний відсоток текстових

збігів. Це створює ризик як необґрунтованих звинувачень, так і пропуску реальних порушень [2; 8; 9].

Для здобувачів ступеня доктора філософії актуальною є проблема функціонування разових спеціалізованих вчених рад. Такий формат має позитивні риси, оскільки дозволяє формувати раду під конкретну тематику дослідження. Разом з тим виникають труднощі із добором незалежних фахівців, забезпеченням неупередженості та єдності практики оцінювання в різних закладах вищої освіти [5].

Щодо ступеня доктора наук, проблемою є надзвичайно високий рівень вимог до дисертації. Законодавство передбачає, що докторська дисертація повинна містити вагомий результат, які розв'язують важливу наукову або прикладну проблему. На практиці це часто оцінюється суб'єктивно, а сама процедура захисту може тривати роками через складність пошуку опонентів та обмежену кількість спеціалізованих рад [4; 6].

Не менш важливим питанням є недостатнє фінансування науки. Багато здобувачів самостійно оплачують участь у конференціях, переклад статей, публікації у фахових виданнях, відрядження та доступ до міжнародних наукових баз даних. Це ставить у нерівні умови дослідників із різних регіонів та різних закладів освіти [4].

В умовах воєнного стану система захисту дисертацій зазнала додаткових труднощів. Частина університетів була переміщена, наукові установи втратили матеріальну базу, значна кількість викладачів і здобувачів виїхали за кордон або були мобілізовані. Попри це система продовжує функціонувати, зокрема через дистанційні засідання рад та електронний документообіг [5; 6].

Отже, основними проблемами захисту дисертацій доктора наук та доктора філософії в Україні є нестабільність законодавства, бюрократичність процедур, труднощі забезпечення академічної доброчесності, нерівність умов для здобувачів, недостатнє фінансування науки та певний суб'єктивізм оцінювання результатів дослідження. Для вдосконалення системи необхідно забезпечити стабільність нормативної бази, прозорість процедур, належну підтримку науки та єдині стандарти оцінювання дисертаційних робіт.

Література:

1. Україна Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 15.04.2026);

2. Закон України «Про освіту» від 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 10.04.2026);

3. Закон України «Про вищу освіту» від 01 липня 2014 року № 1556-VII. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1556-18> (дата звернення 12.04.2026);

4. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/go/848-19> (дата звернення 10.04.2026);

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44. Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.04.2026);

6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» від 17 листопада 2021 року № 1197. Електронний ресурс: <https://asp.knu.ua/index.php/235-poryadok-prysudzhennya-ta-pozbavlennya-naukovoho-stupenuya-doktora-nauk> (дата звернення 12.04.2026);

7. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації». Електронний ресурс: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text> (дата звернення 12.04.2026);

8. Роз'яснення щодо застосування законодавства у сфері академічної доброчесності. Електронний ресурс: <https://nads.gov.ua/news/akademichnu-dobrochesnist-vyznano-peredumovoju-iakisnoi-osvity> (дата звернення 12.04.2026);

9. Методичні рекомендації щодо забезпечення академічної доброчесності та акредитації освітньо-наукових програм. Електронний ресурс: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2025/05/15/osvitniy-navihator-2025-15-05-2025.pdf> (дата звернення 12.04.2026).